

Examen VWO

2017

tijdvak 2
maandag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 40 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 74 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Eco-extremisten

(1) Tientallen milieuactivisten bestormen een aantal rijstvelden in het zuidoosten van Luzon, het grootste eiland van de Filipijnen. Ze trappen in augustus 2013 de bijna volgroeide rijstplanten plat of trekken ze uit de grond en vernielen zo de oogst. De velden zijn eigendom van het *International Rice Research Institute (IRRI)*, een Aziatische non-profitonderzoeksorganisatie die als missie heeft de armoede en honger in de wereld te verminderen.

(2) Het instituut verbouwde er *Golden Rice*, een rijstvariant die met behulp van genetische modificatie zo is aangepast dat het bèta-caroteen produceert, een stof die in het lichaam wordt omgezet tot vitamine A. Een gebrek aan deze vitamine vormt een groot probleem in de wereld en met name in Zuidoost-Azië: jaarlijks worden volgens de *Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)* tweehonderdvijftig- tot vijfhonderdduizend kinderen blind, doordat hun voedsel te weinig vitamine A bevat. De helft van deze blinde kinderen sterft binnen een jaar. *Golden Rice* kan het vitamine A-gebrek drastisch verminderen en daarmee vele levens redden.

(3) Aan milieubewegingen is deze belofte niet besteed. Het Filipijnse voorbeeld is zeker geen uitzondering. Bij voorbaat wijzen de organisaties de techniek van genetische modificatie af en ze vernielen proefvelden om te voorkomen dat er überhaupt onderzoek naar de techniek kan worden gedaan. In

Engeland krijgen proefvelden met gentechgewassen¹⁾ regelmatig politiebescherming om vernieling te voorkomen en in Nederland moesten testterreinen van aardappeligigant *Avebe* het al ontgelden.

(4) *Greenpeace* en *Milieudefensie* wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af, hun gevolg bang makend met plaatjes van angstige, gillende maïskolven en termen als *Frankensteinfood*²⁾. Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit. Ook negeren ze het feit dat genetisch gemodificeerde gewassen leiden tot minder pesticidegebruik en dat er varianten zijn ontwikkeld die meer oogstzekerheid geven.

(5) De geschetste handelwijze is exemplarisch voor de afkeer van veel milieubewegingen voor technologie en technologische oplossingen. Oppervlakkig gezien vechten ze wel voor de goede zaak. Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die principieel technofoob is. Het lijkt misschien of ze de wereld willen verbeteren, en misschien willen ze dat ook wel. In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie. Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-

85 industriële tijdperk en strijden voor
de in hun ogen beheersbare en
overzichtelijke wereld van toen. Ze
zweren hierdoor regelmatig techno-
logische ontwikkelingen af, zelfs als
90 die helpen de wereld duurzamer te
maken.

(6) Milieubewegingen verzetten zich
bijvoorbeeld ook tegen duurzame,
maar tevens hoogtechnologische
95 producten als het wasmiddel
Ecover. Een van de ingrediënten
daarvan wordt vervaardigd met
behulp van synthetische biologie,
een relatief nieuwe techniek waarbij
100 wetenschappers cellen her-
ontwerpen om ze nieuwe eigen-
schappen te geven. Bij *Ecover* is
een alg zo aangepast dat deze een
olie maakt die zonder deze techniek
105 uit de oliepalm zou moeten worden
gewonnen. Om plantages aan te
leggen, worden de tropische regen-
wouden op grote schaal gekapt. Het
gebruik van algen als productie-
110 machines is daarom goed voor het
milieu en de biodiversiteit.

(7) Je zou dan ook verwachten dat
de milieuactivisten de oplossing van
Ecover zouden toejuichen, maar het
115 tegenovergestelde blijkt waar. In
juni van dit jaar kreeg de fabrikant
een petitie aangeboden van
zeventien milieuorganisaties,
waaronder *Milieudefensie*, die
120 *Ecover* ertoe opriepen de techniek
in de ban te doen, omdat deze niet
'natuurlijk' en niet 'duurzaam' zou
zijn. Ze beweren dat er allerlei
gevaren aan kleven, zonder dat
125 daar enige aanwijzingen voor zijn.
De fabrikant van *Ecover* ging door
het stof en beweert nu bij hoog en
laag geen synthetische biologie te
gebruiken bij het produceren van
130 zijn wasmiddel.

(8) De technofobe ideologie zie je

ook bij de voorkeur voor biologische
landbouw. Die grijpt terug op land-
bouw zoals die vroeger was, voordat
135 grootschalige technologische
ontwikkelingen hun intrede deden.
Biologische boeren gebruiken
principeel geen gemodificeerde
gewassen, geen chemische bestrij-
dingsmiddelen en geen kunstmest.
140 Ook niet als bijvoorbeeld blijkt dat
sommige chemische bestrijdings-
middelen effectiever en milieu-
vriendelijker zijn dan hun biolo-
gische tegenhanger. Of als blijkt dat
145 landbouw zonder kunstmest
betekent dat er 25 procent meer
land nodig is om dezelfde opbrengst
te garanderen, zoals een overzichts-
studie in het vooraanstaande
150 wetenschappelijke tijdschrift *Nature*
in 2012 liet zien. Het gaat de
aanhangers niet om de uitkomsten,
maar om de idee.

(9) Het maakt *Greenpeace* en
consorten tot erfdragers van de
luddieten. Het luddisme was een
sociale beweging in het begin van
de 19de eeuw, die met name in
160 Engeland veel aanhangers had en
zich afzette tegen de industrialisatie
en mechanisering die in die tijd
grote veranderingen voor arbeiders
teweegbrachten. Luddieten waren
165 bang dat de industriële revolutie hun
ambachtelijke manier van werken
overbodig maakte en reageerden
door machines te saboteren en te
vernielen.

(10) Net als bij de luddieten komen
de standpunten van de milieu-
bewegingen niet voort uit onwetend-
heid. De luddieten waren doorgaans
goedgepaste vaklieden, die wisten
175 waarover ze het hadden. Bij
Greenpeace en andere milieu-
organisaties werken veel hoogopge-
leiden die prima in staat zijn om de

wetenschappelijke feiten rond
180 bijvoorbeeld genetische modificatie
en synthetische biologie tot zich te
nemen. Ze kiezen er echter
welbewust voor de resultaten
185 terzijde te schuiven en antiweten-
schappelijke standpunten in te
nemen. Voor hen is een hoog-
technologische samenleving zo'n
dystopie, dat ze zich niet laten
overtuigen door bewijzen.
190 **(11)** De milieuorganisaties komen
doorgaans niet openlijk uit voor hun
neo-luddistische ideologie. Ze
verschuilen zich achter andere
argumenten om hun standpunten te
195 onderbouwen. Een favoriet is het
voorzorgsprincipe. Dit houdt in dat
als een nieuwe techniek wordt
geïntroduceerd, de voorstanders
moeten bewijzen dat er geen
200 onomkeerbare schade wordt
toegebracht aan mens of milieu.
Zoals Amerikaanse politici wets-
voorstellen enorm kunnen vertragen
door eindeloos te oreren, kan het
205 voorzorgsprincipe de introductie van
een wetenschappelijke ontwikkeling
lang vertragen: als een techniek
twintig jaar veilig gebleken is, is het
principe nog altijd in te zetten door
210 te stellen dat het niet zeker is wat
die over meerdere generaties doet.
(12) Milieuorganisaties maken
daarvan dankbaar gebruik en
roepen te pas en te onpas dat er
215 niet genoeg onderzoek is gedaan
om alle risico's uit te sluiten en dat
het daarom verstandiger is een
techniek helemaal niet in te zetten.
Bij genetische modificatie en
220 synthetische biologie werkt die
vertragingstactiek behoorlijk.
(13) In andere gevallen moeten
milieuorganisaties uitwijken naar
andere – soms bizarre – redene-
225 ringen. Neem kweekvlees: vorig jaar

bakte en at hoogleraar humane
biologie Mark Post van de
Universiteit van Maastricht live voor
het eerst een hamburger die
230 gekweekt was in het lab, zonder dat
er een levend dier aan te pas was
gekomen. Op dit moment kost zo'n
kweekburger nog duizenden euro's,
maar in de toekomst heeft die de
235 potentie om veel dierenleed te
voorkomen.
(14) En toch weet de hamburger niet
de goedkeuring weg te dragen van
alle technofobe milieubewegingen.
240 Zo stelt een campagneleider van
Friends of the Earth, de Engelse
moedervereniging van *Milieu-*
defensie, in een interview bij *CNN*³⁾:
“In een tijd waarin dagelijks
245 honderden lokale boerenbedrijven
failliet gaan, moet je geen labvlees
willen kopen.” Volgens *Slow Food*
USA, een beweging waarbij onder
anderen de populaire activistische
250 voedingsjournalist Michael Pollan is
aangesloten, geeft kweekvlees te
veel macht aan grote bedrijven en
moet er daarom niet in geïnvesteerd
worden. Het zijn verbazingwek-
255 kende gedachtecronkels om een
technologische oplossing voor een
groot probleem, dierenleed, te
ondermijnen. Een probleem nota
bene waar milieubewegingen zelf
260 zeggen tegen te strijden.
(15) Het kan nog erger. Verschei-
dene landen kregen de afgelopen
jaren te maken met aanslagen van
eco-extremisten. Zo werd Mexico
265 vanaf 2011 opgeschrikt door een
reeks bomaanslagen, gericht tegen
nanotechnologen, waarbij tot dusver
een zwaargewonde en een aantal
lichtgewonden vielen. In Italië werd
270 in 2012 een natuurkundige
beschoten die met kernenergie
werkte en in Zwitserland kreeg het

nanotechnologielab van computer-
bedrijf *IBM* een paar jaar geleden
275 een pijpbom per post opgestuurd.
Tot dusver vielen er bij de
aanslagen geen doden.

(16) Geweld zal nooit de manier zijn
waarmee gematigde milieu-
280 bewegingen als *Greenpeace* en
Milieudefensie hun ideologische
doelen willen bereiken. Maar het
resultaat van het werk van de
gematigde milieubeweging is wel
285 degelijk destructief. Zij voert haar
strijd in het publieke domein en de
politieke arena, waar een stuk meer
te halen is. Regelmatig oogst ze
daar ook succes. Dat *Ecover*

290 synthetische biologie niet aandurft,
is niet meer dan een kleine
overwinning, maar dat zo goed als
de hele Europese Unie genetische
modificatie niet blijft, is een heel
295 grote triomf. Ook de zegetocht van
biologisch en lokaal voedsel mag
gedeeltelijk op het conto van
milieubewegingen worden
bijgeschreven.

300 (17) Het zou mooi zijn als deze
overwinningen winst voor het milieu
zouden betekenen, maar helaas
leiden ze vooral tot geruststelling bij
mensen met een verlangen naar het
305 kleinschalige, bijna autarkische
leven van rond 1820.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014

Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.

noot 1 *Gentech* is de afkorting voor 'gentechologie': het met behulp van technologie
aanpassen van het DNA van een organisme.

noot 2 *Frankenstein* is een roman uit 1818 van Mary Shelley, waarin de hoofdpersoon uit
dode lichamen een monster maakt dat hij tot leven weet te wekken.

noot 3 *CNN* is een in 1980 opgericht kabeltelevisienetwerk dat nieuwsuitzendingen verzorgt
die naar eigen zeggen te ontvangen zijn door meer dan 1 miljard mensen in ruim 200
landen.

Tekst 1 Eco-extremisten

Tekst 1 kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:

deel 1: Milieubeweging in verzet

deel 2: Ideologie van de milieubeweging

deel 3: Schijnbewegingen van de milieubeweging

deel 4: Besluit

1p 1 Bij welke alinea begint deel 2, 'Ideologie van de milieubeweging'?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 3, 'Schijnbewegingen van de milieubeweging'?

In de eerste drie alinea's van tekst 1 worden voorbeelden gegeven van acties van milieuactivisten in de Filipijnen, Engeland en Nederland.

1p 3 Wat laten deze voorbeelden vooral zien, gelet op de rest van de tekst? Deze voorbeelden laten vooral zien dat

A milieuactivisten onderzoek naar gentechgewassen hoe dan ook willen voorkomen.

B milieuactivisten overal ter wereld de proeven met gentechgewassen altijd saboteren.

C milieuactivisten steeds feller reageren op onderzoek naar gentechgewassen.

D milieuactivisten wereldwijd zonder onderliggende gronden vernielingen aanrichten.

In alinea 4 van tekst 1 staan uitdrukkingen als 'angstige, gillende maïskolven' en '*Frankensteinfood*'.

1p 4 Waarom worden juist deze voorbeelden van de websites van *Greenpeace* en *Milieudefensie* aangehaald in tekst 1?

A om het publiek aan te zetten tot nadenken over de groeimogelijkheden die gentech biedt

B om het publiek beter te laten beseffen dat het door de milieubeweging bespeeld wordt

C om het publiek meer te doordringen van de gevaren die gebruik van gentech oplevert

D om het publiek met enkele opmerkelijke voorbeelden meer bij de tekst te betrekken

Een kritisch lezer zou in het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 4 en alinea 5 van tekst 1 een drogreden kunnen aanwijzen.

1p 5 Welke van onderstaande drogredenen zou dat zijn?

A de cirkelredenering

B de persoonlijke aanval

C het bespelen van publiek

D het ontduiken van de bewijslast

In alinea 5 van tekst 1 worden de onderliggende drijfveren voor de afkeer van de milieubewegingen jegens gentech geschetst.

- 3p 6 Citeer drie zinsgedeelten uit alinea 5 die deze drijfveren weergeven.
- 1p 7 Het afzweren van synthetische biologie door *Ecover* moet volgens tekst 1 uiteindelijk worden beschouwd als een
- A nederlaag voor het milieu, want als direct gevolg van de acties van de milieubeweging zullen op den duur alle tropische regenwouden worden gekapt.
 - B nederlaag voor het milieu, want het voorbeeld toont aan dat de milieubeweging geen oog heeft voor eigenlijke duurzaamheid.
 - C overwinning voor het milieu, want de manier waarop *Ecover* voorheen werd geproduceerd was niet natuurlijk en niet duurzaam.
 - D overwinning voor het milieu, want er kleven allerlei gevaren aan het aanpassen van algen om deze een bepaald soort olie te laten maken.

In alinea 8 van tekst 1 wordt de houding van de milieubeweging tegenover de biologische landbouw besproken.

- 1p 8 Welke kritische opmerking over deze houding kan worden afgeleid uit alinea 8 van tekst 1?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

“De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie.” (tekst 1, regels 190-192)

Een kritisch lezer kan hierin een drogreden zien.

- 1p 9 Leg uit waarom dit volgens deze kritische lezer een drogreden zou zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 13 en 14 van tekst 1 wordt de afwijzende houding van de milieubeweging tegenover kweekvlees besproken.

- 2p 10 Leg uit wat er volgens de tekst “bizar” is aan de redenering waartoe “milieuorganisaties uitwijken” om deze houding te verdedigen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Alinea 15 en 16 van tekst 1 vormen samen een redenering.

- 2p 11 Vat de onderdelen van deze redenering samen door onderstaande zin af te maken vanaf het woord ‘weliswaar’:
Milieubewegingen zijn volgens de tekst te vergelijken met eco-extremisten: weliswaar ...1..., maar ...2...
Gebruik voor je aanvulling niet meer dan 30 woorden.

In alinea 16 van tekst 1 worden de woorden 'een heel grote triomf' (regels 294-295) en een 'zegetocht' (regel 295) gebruikt.

- 1p 12 Citeer een zin uit alinea 15 tot en met 17 waaruit blijkt dat 'een heel grote triomf' en een 'zegetocht' behalve letterlijk ook ironisch geïnterpreteerd kunnen worden.

In het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 5 tot en met 10 van tekst 1 wordt een parallelie gesuggereerd tussen het historisch luddisme en de milieubewegingen van de moderne tijd.

- 5p 13 Benoem vijf parallellen die tussen beide worden gesuggereerd. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 70 woorden.

- 1p 14 Waarom kan tekst 1 het best als een betoog worden getypeerd? omdat

- A de lezer aan het denken wordt gezet over met name de gevaren van ontwikkelingen in de gentechnologie
- B met name de negatieve gevolgen van de acties van de milieubeweging breed uitgemeten worden
- C vooral stelling wordt genomen tegen de opvattingen van de gematigde milieubewegingen
- D vooral wordt opgeroepen tot het omarmen van gentechnologie als oplossing voor milieuproblemen

Tekst 1 maakt een groot aantal verwijten aan het adres van de gematigde milieubeweging.

- 3p 15 Welke vijf van onderstaande verwijten worden volgens tekst 1 gemaakt aan de gematigde milieubeweging? Noteer de nummers.

- 1 Indirect zijn milieuactivisten verantwoordelijk voor milieuschade en dierenleed.
- 2 Kennelijk scheppen milieuactivisten er genoeg in om vaak en veel te protesteren.
- 3 Met hun gedrag vertragen milieuactivisten de introductie van nieuwe technologie.
- 4 Milieuactivisten benoemen niet hun eigenlijke motieven.
- 5 Milieuactivisten maken misbruik van de populariteit van biologisch geteeld voedsel.
- 6 Milieuactivisten misbruiken wetenschappelijke inzichten om hun doelen te bereiken.
- 7 Milieuactivisten richten vernielingen aan om onderzoek naar genetische modificatie te saboteren.
- 8 Milieuactivisten sluiten hun ogen voor de voordelen van gentechnologie.
- 9 Milieuactivisten streven een onrealistisch, romantisch wereldbeeld na.
- 10 Milieuactivisten weigeren categorisch om hun argumentaties te baseren op controleerbare feiten.

tekstfragment 1

Technofobie

(1) Hidde Boersma verwijt milieuorganisaties als *Milieudefensie* 'technofoob en antiwetenschappelijk' gedrag. Een verwijt dat hij niet staft aan de hand van ook maar één voorbeeld dat direct terug te voeren is op de genoemde organisaties. Anders dan Boersma ons wil doen geloven, is techniek zelden dé oplossing voor complexe milieuproblemen.

(2) *Milieudefensie* kiest er daarom voor om te kijken met een systeembril. We werken aan integrale oplossingen, zonder dat de oplossing van het ene probleem de oorzaak is van het andere. Het risico daarop is nog groter als technologische oplossingen worden gemonopoliseerd door een beperkt aantal grote bedrijven. Zoals bij gentech, de wereld van Boersma. Die oplossingen komen alleen aandeelhouders ten goede.

(3) Doordat wij onderdeel zijn van een netwerk van honderden lokale en internationale bewoners-, milieu- en sociale organisaties, herkennen wij zulke 'valse oplossingen' snel. Toen iedereen nog juichte over biobrandstoffen, kregen wij al signalen van zuidelijke partners dat de vraag naar palmolie dáár tot enorme problemen leidt. Inmiddels neemt de EU maatregelen.

(4) Met luddisme heeft dat niets te maken, wel met een brede benadering van problemen en oplossingen. En daarbij is technologie soms best handig.

*naar: Hans Berkhuizen, directeur Milieudefensie
uit: de Volkskrant, 4 & 5 oktober 2014*

In alinea 2 van tekstfragment 1 is er sprake van 'kijken met een systeembril'. Deze term wordt niet expliciet uitgelegd.

- 2p 16 Citeer twee woordgroepen uit tekstfragment 1 waaruit kan worden afgeleid wat er wordt bedoeld met 'kijken met een systeembril'.

In alinea 2 van tekstfragment 1 wordt gesteld dat de technologische oplossingen uit tekst 1 slechts aandeelhouders ten goede komen.

- 2p 17 Voor welke drie wereldproblemen zou gentech volgens alinea 1 tot en met 5 van tekst 1 een oplossing kunnen bieden? Noem geen voorbeelden.

In alinea 1 van tekstfragment 1 wordt gesteld dat het anti-wetenschappelijke gedrag van Milieudefensie in tekst 1 niet met voorbeelden wordt ondersteund.

- 3p 18 Noem drie voorbeelden uit tekst 1 waarmee een kritisch lezer deze bewering kan weerleggen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

tekstfragment 2

(1) Tegenwoordig kunnen onderzoekers DNA-codes lezen en erfelijke eigenschappen van voedsel ingrijpend veranderen. Dat heet genetische modificatie. Is dat gevaarlijk? Het meest genoemde risico is dat er een eiwit ontstaat waar mensen allergisch voor zijn. In theorie kan dat, maar als de fabrikant zo'n eiwit niet onderkent, doet de EU dat wel en die laat zo'n product niet toe. Andere gezondheidsproblemen zijn nogal gezocht.

(2) De directe effecten op het milieu lijken na twintig jaar ervaring ook wel los te lopen. Steeds meer oerwouden worden gerooid voor de landbouw, maar dat ligt aan de groeiende vraag naar vlees, melk en biobrandstof. Het maakt daarbij niet uit of je gebruikmaakt van gentech of niet.

(3) DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld, want monopolies betekenen winst. Dat is een gevaar en daar moeten we iets tegen doen. Een verbod op genetisch gemodificeerde planten helpt echter weinig. We hebben andere wetten nodig, bijvoorbeeld een verbod op het patenteren van zaden.

*naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014*

- 2p 19 Wat is in tekstfragment 2 het centrale standpunt?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Een auteur kan in zijn argumentatie gebruikmaken van feitelijke en van waarderende argumenten. Beide soorten argumenten zijn ook aanwijsbaar in tekstfragment 2.

- 1p 20 In welke alinea wordt met name gebruikgemaakt van argumentatie op basis van waarderende uitspraken?

In alinea 2 van tekstfragment 2 wordt gesteld dat het na twintig jaar ervaring wel meevalt met de directe negatieve effecten van gentech op het milieu.

1p 21 Geef het argument weer dat de milieubeweging volgens tekst 1 hiertegen zou inbrengen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 3

(1) De overheid zegt genetische modificatie uit de taboesfeer te willen halen. Daarmee wordt eigenlijk bedoeld dat het verzet van verontruste burgers tegen de import en teelt van gentechgewassen maar eens afgelopen moet zijn. Concurrentiekracht telt in de landbouw zwaarder dan het voorzorgsprincipe en ethische afwegingen leggen het af tegen economische belangen. Dat wisten we al van de aanpak van de mond- en klauwzeeruitbraak in 2001 waarbij miljoenen gezonde dieren werden geruimd omdat een non-vaccinatiebeleid met af en toe een uitbraak goedkoper was dan vaccineren. Ook bij genetische manipulatie spelen de ethische bezwaren en langetermijnrisico's nauwelijks een rol in de uiteindelijke besluitvorming. Terwijl er nu al levensgrote risico's opdoemen en een genencrisis niet uit te sluiten valt.

(2) Uit onderzoek van de Royal Society in Engeland blijkt dat de teelt van gentech-koolzaad en gentech-suikerbieten schadelijke effecten heeft op de natuur. Onderzoekers in Oostenrijk toonden onlangs aan dat muizen ziek en minder vruchtbaar worden na het eten van gemanipuleerd voedsel. In de besluitvorming van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wordt ondanks deze alarmerende resultaten nog steeds blind gevaren op de positieve beoordeling van gentechgewassen door de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA).

(3) Ook wordt er nauwelijks gekeken naar de monopolistische machtspositie van multinationals als Monsanto en de gevolgen daarvan voor de agrarische familiebedrijven. De dominante positie van multinationals en hun patenten op zaigoed is nu al zichtbaar buiten Europa. Traditionele gewassen kunnen niet meer worden verbouwd omdat ze besmet worden met gentech uit de omgeving. Wanneer de genetische geest eenmaal uit de fles is en de grenzen van moeder natuur geforceerd zijn, is er geen weg terug meer.

*naar: Natasja Oerlemans en Niko Koffeman
uit: het Agrarisch Dagblad, 17 februari 2009*

Volgens tekst 1 zou de milieubeweging bevreesd zijn voor gentech vanwege de mogelijk nadelige effecten op de natuur.

- 2p 22 Benoem twee mogelijke gevolgen waarvoor men volgens tekstfragment 3 verder nog bang zou moeten zijn. Gebruik geen voorbeelden. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 10 tot en met 15 van tekst 1 wordt de milieubeweging bekritiseerd, terwijl in alinea 1 van tekstfragment 3 de overheid wordt bekritiseerd. Er is een overeenkomst in de kritiek die op de bekritiseerde partijen wordt gegeven.

- 1p 23 Leg uit wat deze overeenkomst inhoudt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In alinea 2 van tekstfragment 3 wordt onder meer gebruikgemaakt van argumentatie op basis van autoriteit.

- 1p 24 Van wat voor soort argumentatie wordt verder nog gebruikgemaakt in deze alinea?
van argumentatie op basis van
A kenmerk of eigenschap
B oorzaak en gevolg
C vergelijking
D voorbeelden

In tekst 1 en in tekstfragment 2 en tekstfragment 3 worden voor- en nadelen van gentech genoemd met betrekking tot de gezondheid van mens en/of dier, het milieu en de economie.

- 7p 25 Neem onderstaand schema over en geef per domein aan welk effect blijkens betreffende teksten verwacht wordt van het gebruik van gentech. Beperk je tot algemene effecten die in abstracte bewoordingen omschreven kunnen worden. Noem per cel één effect.

effect op	tekst 1	tekstfragment 2	tekstfragment 3
gezondheid van mens en/of dier	<al gegeven> kan helpen dierenleed te voorkomen		
milieu			
economie			

Tekst 2

Het beeldscherm: mijn grote liefde en mijn tiran

(1) Iedereen heeft wel een latente verslaving. Als je boft, is het er een die iedereen toejuicht, zoals het bellen met vrienden of hard werken.
5 Als je pech hebt, is het cocaïne en als je nog grotere pech hebt, is het alcohol.

(2) Mijn zwakke plek is dat ik beeldschermgevoelig ben. Televisie
10 was mijn eerste verslaving, en wat voor een. Mijn troost, mijn opvoeder,

mijn grote liefde en uiteindelijk mijn tiran, die mijn leven zowel verrijkte als saboteerde. Later kwam er
15 gamen bij. Lang voor de Playstation, de Nintendo, ja, zelfs vóór de Atari had je de speelhallen, met fantastische 'videogames'. In Utrecht had je een speelhal aan de
20 Oudegracht die zijn fruitmachines één voor één verving door gamekasten, zo lucratief waren ze.

Computergraphics waren in die tijd, voordat de thuiscomputer bestond, niets minder dan magisch en ik verbraste er al mijn zakgeld aan. Honderden guldens joeg ik erdoorheen. Echte schade leverde dat niet op, want ik had geen werk of gezin en op het gymnasium haalde ik braaf mijn zesjes.

(3) Maar vroeg of laat breekt zoiets je op. Er is een foto van mij met mijn pasgeboren baby op schoot, mijn armen om hem heen en in mijn handen de Playstationbediening. Hij brult en ik probeer me te concentreren op het spelen van *Grand Theft Auto: Vice City*. Ik zit in een verdomd moeilijke missie, want ik moet een bende die een pakhuis beschermt neerknallen vóór de politie arriveert en ja, dan kan men zich niet veroorloven te stoppen voor een poepluier, flesje of wat het ook is dat de baby wil. In de film *Trainspotting* zit een scène waarin acteur Ewan McGregor en zijn heroïneverslaafde kornuiten een baby laten doodgaan omdat ze te druk zijn met trippen. Deze foto lijkt daar iets te veel op. Misschien vindt u dat ik overdrijf. Maar bedenk dat het met Kerstmis was. Zijn eerste kerst. Die nieuwjaarsdag heb ik dan ook de Playstation en alle games die erbij zaten bij het vuilnis gekwakt, want wie zichzelf te dik vindt, moet geen chips in huis hebben, nietwaar? Ik troostte mij met de gedachte dat er

nu ergens iemand kraaiend van pret gratis zat te genieten van mijn duurbetaalde computergame *Ratchet & Clank: Locked & Loaded*.

(4) De baby op die foto is inmiddels negen jaar en blijkt hetzelfde verslavingsgen te dragen. Hem losscheuren van televisie of iPad gaat gepaard met veel geschreeuw en gedreig – en dan heb ik het niet over mij. Ik kan hem fysiek nog net de baas, maar over een paar jaar zal ik een stroomstootwapen en traangas nodig hebben. Of ik moet hem op zijn twaalfde aan een gezin en een baan helpen – er zijn landen waar dat prima kan – want dat was uiteindelijk wat mij op het rechte pad bracht.

(5) Tot nu. Laatst pakte ik de iPad, opende een spelletje uit zijn mapje en weg was ik. Ik sliep niet die nacht en krikte zijn *highscores* zo ver op dat ik onmiddellijk werd gesnapt. Niet dat hij boos was. Hij vond het geweldig dat hij eindelijk iemand in huis had met wie hij over games kon praten, bijvoorbeeld over de ideale plaatsing van kanonnen in zijn *Clash of Clans*-dorp of over welke held hij het beste in dit of dat level van *Kingdom Rush* moest inzetten. (Bij zijn moeder hoeft hij daar niet mee aan te komen, dat is een vrouw namelijk.)

(6) Ik heb nu een paar oude Kuifjes en Guust Flaters¹⁾ gekocht – mijn methadon²⁾.

naar: Thomas van Luyn
uit: de Volkskrant, 13 juni 2015

Thomas van Luyn (1968) is cabaretier en schrijver.

noot 1 *Kuifje* en *Guust Flater* zijn Belgische stripboekenreeksen met gelijknamige hoofdfiguren.

noot 2 Methadon is vooral bekend als afkickmiddel voor heroïneverslaafden, aan wie het als vervangingsmiddel voor heroïne wordt aangeboden.

Tekst 2 Het beeldscherm: mijn grote liefde en mijn tiran

- 1p 26 Wat hielp volgens tekst 2 de ik-figuur in deze tekst om van zijn verslaving af te komen?

Tekst 2 suggereert een aantal nadelen die de ik-figuur ondervond of had kunnen ondervinden van zijn beeldschermverslaving.

- 3p 27 Noem vier van deze mogelijke nadelen.

- 1p 28 Wat is blijkens de tekst voor de ik-figuur tegenwoordig een plezierige bijkomstigheid van diens beeldschermgevoeligheid?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden. Geef geen voorbeelden.

In het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 2 worden uitspraken gedaan waarmee de ik-figuur de ernst van zijn beeldschermverslaving relativeert.

- 4p 29 Noem vijf van deze relativerende uitspraken.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

“(Bij zijn moeder hoeft hij daar niet mee aan te komen, dat is een vrouw namelijk.)” (regels 91-94)

- 1p 30 Leg uit welke opvatting gesuggereerd wordt in bovenstaande uitspraak.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In tekst 2 wordt regelmatig gebruikgemaakt van overdrijvingen.

- 2p 31 Citeer uit alinea's 4 tot en met 6 drie afzonderlijke zinnen waarin deze stijlfiguur sterk naar voren komt.

- 1p 32 Met welke van de onderstaande beschrijvingen is de toonzetting van tekst 2 het beste te typeren?

De toonzetting van de tekst is vooral te typeren als

- A arrogant en moraliserend
- B humoristisch en met zelfspot
- C laconiek en zonder tact
- D streng maar begripvol

Megalomane types

(1) Het nieuwste Haagse plan inzake de universiteiten heeft tot merkwaardig weinig reacties geleid, vermoedelijk omdat na dertig jaar bezuinigen en hervormen de meeste universitaire docenten murw geslagen zijn. Nadat eerst het bedrijfsleven al een grote vinger in de pap had gekregen, door de wetenschap steeds meer van externe financiering afhankelijk te maken, mocht later de hele samenleving meebeslissen.

(2) Dit ging dan ook nog eens gepaard met een toenemende concentratiezucht op een paar aandachtsgebieden, waardoor de continuïteit in gevaar komt. Anders dan zoals gedacht door veel politici en managers, wier eigen inzichten en bestuurdersbestaan volstrekt uitwisselbaar zijn, is de vooruitgang van de wetenschap gebouwd op specialistische continuïteit: die bestaat immers uit een jarenlange cumulatie van kennis. Die laat zich wel snel kapotmaken, maar niet even uit het niets opnieuw creëren, mocht men hogerop een paar jaar later tot de ontdekking komen dat er plots toch behoefte blijkt te zijn aan een bepaalde tak van wetenschap die even eerder buiten die grote aandachtsgebieden was gevallen.

(3) Na de mode van de internationale topkwaliteit, waarbij elk dorps-mbo in een Cambridge¹⁾ aan het Katwijkse Diep moest veranderen en waartoe zelfs in sommige bestuurskamers het Nederlands voor steenkolenengels²⁾ werd ingewisseld, heeft nu de volgende onzinnige mode het bestuurlijk denken over onderwijs en weten-

schap in haar greep: de valorisatie³⁾.

(4) Er zijn universiteiten waar promovendi nu al door het management verplicht zijn om in hun proefschrift een hoofdstuk op te nemen waarin ze antwoord moeten geven op de vraag: "In welke concrete producten, diensten, processen, activiteiten of bedrijvigheid worden je onderzoeksresultaten vertaald en vormgegeven? Wat is de planning, zijn er eventuele risico's, wat zijn de marktkansen en wat zijn de kosten?"

(5) Daar sta je dan, als aankomend internationaal expert op écht Cambridge-niveau in de arabistiek of de Franse Revolutie. Inderdaad:

vanouds worden vooral de geesteswetenschappen slachtoffer, wier 'nut' stelselmatig wordt onderschat, zoals de volstrekt eenzijdige oriëntatie bij het befaamde topsectorenbeleid al illustreert: allemaal op het terrein van de exacte wetenschap, omdat die met een direct verdienmodel wordt geassocieerd. Totdat blijkt dat al die platvloerse handelaren in kennis tijdens handelsmissies de mist ingaan omdat men in hun kring niets van de Arabische wereld of Frankrijk begrijpt. De morele corrumpering waar dit toe leidt, is evident: steeds vaker worden op hooglerarsposten niet de beste wetenschappers benoemd, maar degenen die het beste geld kunnen binnenhalen. Dat laatste staat soms letterlijk in de advertenties. Vandaar de populariteit van bijzonder hoogleraren: deze worden van buitenaf betaald.

(6) Een van de kernoorzaken van het

85 probleem is dat de universiteits-
besturen, die veel van die vernieu-
wingen omarmen omdat die daad-
kracht suggereren, niets te maken
hebben met de universitaire gemeen-
90 schap van wetenschappers,
docenten en studenten. Zij treden in
Den Haag weliswaar op als haar
vertegenwoordigers, maar zijn er
volledig van losgezongen. Sinds de
95 medezeggenschap van het weten-
schappelijk personeel twintig jaar
geleden is afgeschaft, zijn universi-
teiten veranderd in commerciële
bedrijven waarvan het management
100 zijn eigen nieuwe leden kiest. Veel
voormalige politici en afgedankte
bewindslieden, tijdelijk op zoek naar
een goedbetaalde baan, zijn in de
bestuursgebouwen neergestreken en
105 fungeren daar als echoput voor alles
wat op het ministerie wordt
uitgedacht.

(7) Om hun baan voor hen interes-
sant genoeg te maken, zijn drie
110 dingen nodig. Ten eerste een idioot
hoog salaris omdat, zoals een
universiteitsbestuurder het al in de
jaren negentig formuleerde nadat hij
zichzelf een opslag van dertig
115 procent had gegeven, het hunne een
lachertje was in de kringen waarin zij
verkeerden – die van Schiphol-
directeuren. Ten tweede
schaalvergroting door fusies, omdat
120 het hebben van veel werknemers dit
salaris moet legitimeren: vandaar
ideeën over een mega-Randstad-
universiteit. En ten derde: grootse
bouwplannen die daarvoor dan nodig
125 heten te zijn.

*naar: Thomas von der Dunk
uit: de Volkskrant, 8 december 2014*

Thomas von der Dunk (1961) is cultuurhistoricus en publicist.

(8) Terwijl in Amsterdam de Letteren-
faculteit zeven miljoen op personeel
moet bezuinigen en daarmee volledig
wordt ontwricht, is er wel geld voor
130 dezelfde faculteit voor verhuis- en
bouwplannen waar geen weten-
schapper om heeft gevraagd, maar
waarvan de kosten in de praktijk een
miljard zullen gaan belopen. Het door
135 intellectuele luchtfietserij bezeten
college van bestuur houdt zich te
midden van zijn pr-hoogglansfolders
op zulke momenten uiteraard
steevast voor de wetenschappers
140 zelf onbereikbaar, in de wetenschap
dat als het zich in hun midden zou
begeven, het meedogenloos aan
stukken zou worden gescheurd.

(9) Wil de universitaire gemeenschap
145 weer enig vertrouwen krijgen in de
politiek, dan zijn twee zaken nodig:
dat zij zelf weer invloed krijgt op wie
haar bestuurt en dat het besturen
onaantrekkelijk wordt voor alle
150 megalomane types die eigenlijk liever
Schipholdirecteur waren geworden
en het nu helaas met een universiteit
moeten doen. De salarissen tot de
balkenendenorm⁴⁾ verlagen is
155 daartoe onvoldoende. Ik zou zeggen:
breng ze tot een derde daarvan
terug, dan wordt de universiteit voor
hen pas echt oninteressant. Alleen
zo kan ze worden verlost van de
160 spreuwenplaag van bestuurders die
over de ruggen van de professionals
iets groots en internationaals willen
doen. Tienduizenden echte
academici zullen de minister die dát
165 aandurft, eeuwig dankbaar zijn.

- noot 1 De Universiteit van Cambridge in de Engelse stad Cambridge is een van de oudste en bekendste universiteiten in het Verenigd Koninkrijk.
- noot 2 Steenkolenengels is een spottende benaming voor zeer slecht geschreven of gesproken Engels.
- noot 3 Valorisatie is het benutten van wetenschappelijke kennis in de praktijk.
- noot 4 De balkenendenorm is een vrijwillig te aanvaarden norm uit 2006 die aangeeft dat openbare bestuurders in Nederland niet meer zouden mogen verdienen dan 130 procent van een ministersalaris.

Tekst 3 Megalomane types

“Het nieuwste Haagse plan inzake de universiteiten heeft tot merkwaardig weinig reacties geleid (...)”. (regels 1-3)

- 1p 33 In welke alinea wordt het “nieuwste Haagse plan” voor het eerst benoemd?
- A In alinea 1
 - B In alinea 2
 - C In alinea 3
 - D In alinea 4

Tekst 3 kan in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:

Deel 1 Introductie nieuw plan

Deel 2 Ongewenste consequenties nieuw plan

Deel 3 Achtergronden nieuw plan

Deel 4 Advies naar aanleiding van nieuw plan

- 1p 34 Bij welke alinea begint deel 3 ‘Achtergronden nieuw plan’?

- 3p 35 Citeer vier woorden of woordgroepen uit alinea 3 die als spottend kunnen worden getypeerd.

- 2p 36 Wat zijn volgens tekst 3 de twee belangrijkste nadelen van de nieuwe maatregel, gelet op alinea 5?
Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In tekst 3 wordt een keten van oorzaken besproken die ten grondslag liggen aan het probleem dat in de tekst centraal staat.

- 1p 37 Wat is volgens alinea 6 het eerste element geweest in deze keten?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

“(…) en fungeren daar als echoput voor alles wat op het ministerie wordt uitgedacht.” (regels 104-107)

- 2p 38 Leg uit wat de universiteitsbesturen in de vorm van bovenstaande analogie wordt verweten.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

- 2p 39 Wat is de hoofdgedachte van tekst 3?
- A Doordat de hele samenleving mag meebeslissen over het maatschappelijk nut van universitaire opleidingen, is de kwaliteit van de bètawetenschappen achteruit gehold.
 - B Doordat Haagse politici telkens nieuwe plannen bedenken, heeft men in de universitaire wereld op eigen houtje allerlei megalomane ideeën verwezenlijkt.
 - C Doordat universitaire docenten nauwelijks hebben gereageerd op de nieuwste Haagse plannen, zijn universiteiten veranderd in commerciële bedrijven.
 - D Doordat universiteitsbestuurders meer geïnteresseerd zijn in geld verdienen dan in wetenschap, stellen ze eisen die het wetenschappelijke bedrijf ten gronde richten.

De titel van tekst 3 is "Megalomane types".

- 2p 40 Noem drie elementen waaruit volgens de tekst het 'megalomane' van deze 'types' blijkt?

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.